

Emil Kalinowski

Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów
e-mail: emil.kalinowsky@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4726-6458

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.01.01

Stanowisko posłów podlaskich w sprawie unii polsko-litewskiej na sejmie brzeskim w 1566 r.

ABSTRAKT

Artykuł zawiera edycję mało dotąd znanego w historiografii źródła historycznego z 1566 r., związane ze staropolskim parlamentaryzmem wraz z obszernym omówieniem tła historycznego i jego treści. Zawiera ono wspólne stanowisko sześciu posłów wybranych na podlaskich sejmikach na litewski sejm w Brześciu nad Bugiem w 1566 r. wyrażone w imieniu pozostałej w domach szlachty, dotyczące kwestii unii Wielkiego Księstwa Litewskiego z Królestwem Polskim. Badania zostały oparte na możliwie szerokiej bazie źródłowej, na którą składały się zarówno materiały wydane drukiem w XIX, XX i XXI w., jak również archiwalne, w tym zachowane akta urzędów grodzkich z terenu Podlasia: w Drohiczynie, Mielniku i Brańsku oraz wypisy z nich autorstwa Ignacego Kapicy. Przybliżono również biografie autorów pisma: Adama Kosińskiego i Jana Buyno z ziemi drohickiej, Kaspra Irzykowicza i Piotra Padkowskiego z ziemi mielnickiej, Tomasza Owsianego i Wojciecha Wyszковского z ziemi bielskiej. Byli to prominentni przedstawiciele lokalnej elity szlacheckiej, niemal wszyscy w chwili wyboru na posła związani z sądownictwem, które na Podlasiu opierało się na prawie polskim. Prezentowane tu źródło to ciekawy pod wieloma względami przekaz ukazujący nastroje i dążenia szlachty podlaskiej na kilka lat przed wiekopomnymi wydarzeniami 1569 r.: inkorporacją jej województwa do Polski oraz zawarciem unii realnej polsko-litewskiej. Umieszczenie go w kontekście dotychczasowej wiedzy, jak i nowych ustaleń o ówczesnej sytuacji politycznej na Podlasiu dopełnia ten obraz.

The Statement of the Envoys of Podlasie Concerning the Case of Polish-Lithuanian Union at the Sejm of Brześć in 1566

ABSTRACT

The article contains an edition of the historical source from 1566 connected with old Polish parliamentarism, so far barely known in historiography, with comprehensive periphrasis of its historical background and its content. It contains a joint position of six envoys elected at the sejmiks of Podlasie to the Sejm of Brześć-on-the-Bug in 1566, expressed on behalf of the nobility remaining in their homes, on the issue of the union of the Grand Duchy of Lithuania with the Kingdom of Poland. The research was based on the broadest possible source base, which included both materials published in print in the 19th, 20th and 21st centuries, as well as archival ones, including the preserved files of castle offices from Podlasie: in Drohiczyn, Mielnik and Brańsk and excerpts from them by Ignacy Kapica. The biographies of the authors of the writing are also presented: Adam Kosiński and Jan Buyno from Drohiczyn Land, Kasper Irzykiewicz and Piotr Padkowski from Mielnik Land, Tomasz Owsiany and Wojciech Wyszowski from Bielsk Land. They were prominent representatives of the local noble elite, almost all of them associated with the judiciary, which in Podlasie was based on Polish law. The source presented here is an interesting draft in many respects, showing the moods and aspirations of the Podlasian nobility several years before the memorable events of 1569: the incorporation of its voivodeship into Poland and the conclusion of the Polish-Lithuanian real union. Placing it in the context of existing knowledge and new findings about the then political situation in Podlasie completes this picture.

Słowa kluczowe: Podlasie, szlachta podlaska, posłowie sejmowi, sejm litewski, unia polsko-litewska, sejmiki ziemskie

Key words: Podlasie, nobility of Podlasie, sejm envoys, Lithuanian sejm, Polish-Lithuanian union, land sejmiks

Źródła historyczne dotyczące udziału posłów wybranych na sejmikach przez szlachtę podlaską i posłanych na sejmy Wielkiego Księstwa Litewskiego są dość rzadkie, dlatego też niezwykle cenne dla badaczy nie tylko Podlasia, ale w ogóle staropolskiego i starolitewskiego parlamentaryzmu. Większość z tych znanych obecnie doczekała się wydania drukiem jeszcze w XIX w., choć żadnej z tych edycji nie nazwalibyśmy dzisiaj krytyczną¹. Wydaje się więc rzeczą oczywistą,

¹ *Prošby szlachty podlaskiej wniesione do króla na sejmie 1565 r. w Wilnie i odpowiedź Zygmunta-Augusta*, [w:] *Pamiętniki historyczne*, wyd. L. Hubert, t. 1, Warszawa 1861, s. 56-72; *Gospodarskie otkazy, dannye povëtam " Podlášskim' " na Vilenskom" sejmě 23 fevr. 1547 goda*, [w:] *Dokumenty*

że na opublikowanie zasługuje źródło dotąd niedrukowane, zachowane pośród zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku². Jest to, tak jak sugeruje tytuł niniejszego artykułu, stanowisko posłów podlaskich w sprawie unii Wielkiego Księstwa Litewskiego z Koroną Polską, które odczytano publicznie na forum sejmu litewskiego w Brześciu nad Bugiem w 1566 r. Zanim jednak zajmiemy się tym źródłem i jego merytoryczną zawartością, warto zarysować tło historyczne jego powstania.

Sejm brzeski 1566 r. nie doczekał się jeszcze własnej monografii, lecz był przedmiotem badań historyków różnych narodowości. Należy tu wspomnieć przede wszystkim mające już swoje lata prace Matwieja Ljubawskiego³, Nikołaja Maksimiejki⁴ i Oskara Haleckiego⁵ oraz znacznie późniejsze opracowanie Andrzeja Rachuby⁶. W niedawnej oksfordzkiej syntezie unii polsko-litewskiej Robert Frost, choć poświęcił temu sejmowi niewiele miejsca i błędnie zasugerował, że trwał tylko dwa miesiące, to udanie zrekapitulował jego znaczenie⁷. Również nie tak dawno streścił jego przebieg w artykule poświęconym reformom ustrojowym Wielkiego Księstwa z lat 1564-1566 i ich implikacji dla sprawy unii polsko-litewskiej Dominik Szulc⁸, który zwrócił również uwagę na wyjątkowy status Podlasia na tle innych ziem tego państwa⁹. Ostatnio natomiast zajmował się sejmem brzeskim 1566 r. w kontekście podlaskim, opierając się na interesującym nas źródle, piszący te słowa¹⁰.

Aby treść publikowanego poniżej pisma umieścić we właściwym kontekście, należy cofnąć się o kilka lat wstecz od rozpoczęcia obrad sejmu w Brześciu

Moskovskogo Arhiva Ministerstva Ūsticiū, wyd. M. V. Dovnar-Zapol'skij, t. 1, Moskwa 1897, s. 530-535; *Otvety kor. i v. kn. Sigizmunda Avgusta na pros'by slāhty zemli Podlāšskoj, povětov* Bel'skago, Dorogickago i Mel'nickago, 20 āнварā 1566 goda, s. 184-192; *Prozba voevodstva Podlāškogo*, s. 491-492 (z sejmu grodzieńskiego 1568 r.); *Prozba povetu Dorogickogo*, s. 492; *Prozba povetu Bel'skogo*, s. 492-493; odpowiedzi króla z lat 1566 i 1568 także w: *Russkaā Istoričeskā Biblioteka* (dalej: RIB), t. 30: *Litovskaā Metrika*, otd. 1-2, č. 3: *Knigi publičnyh' děl'*, t. 1, red. I.I Lappo, Ūr'ev" 1914, kol. 378-396, 507-512.

² Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku (dalej: B. PAN Kórnik), nr 247, k. 122-122v.

³ M.K. Lūbavskij, *Litovsko-russkij sejm*", Moskwa 1901, s. 738-755.

⁴ N.A. Maksimiejko, *Sejmy litovsko-russkago gosudarstva do Lūblinskoj unii 1569 g.*, Har'kov" 1902, passim.

⁵ O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. 2: *W XVI wieku*, Kraków 1920, s. 210-217.

⁶ A. Rachuba, *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569-1763*, Warszawa 2002, s. 55-57.

⁷ R. Frost, *Oksfordzka historia unii polsko-litewskiej*, t. 1: *Powstanie i rozwój 1385-1569*, przeł. T. Fiedorek, Poznań 2018, s. 737-738. Pierwotne wydanie angielskie ukazało się w 2015 r.

⁸ D. Szulc, *Litewskie reformy ustrojowe lat 1564-1566 a sprawa unii polsko-litewskiej. Podsumowanie problemu w 450-tą rocznicę wejścia w życie*, „Shidnoēvropskij istoričnij visnik" 2017, vyp. 3, s. 15-16.

⁹ Ibidem, s. 15.

¹⁰ E. Kalinowski, *Decade of breakthrough. Podlasie between union and interregnums (1566-76)*, [w:] *Interregnum. Between hereditary and elective monarchy*, red. D. von Gūttner-Sporzyński, R.T. Tomczak (tekst złożony do druku).

nad Bugiem. Kwestia ugruntowania unii polsko-litewskiej była jednym z kluczowych postulatów ruchu egzekucyjnego w Koronie. Potrzebę przyjęcia stałych rozwiązań w tym zakresie ukazały obu stronom nie tylko wydarzenia związane z polityką bałtycką Zygmunta Augusta i zbrojnymi zmaganiem litewsko-moskiewskimi, ale też zarysowująca się coraz wyraźniej perspektywa wygaśnięcia dynastii jagiellońskiej wobec jego bezdzietności w trzecim już związku małżeńskim. Przełom polityczny nastąpił w 1562 r., kiedy to na Litwie szlachta zebrana na sejmie obozowym pod Witebskiem wysłała do Polaków petycję w sprawie unii, a w Koronie król podjął współpracę z egzekucjonistami, datującą się od sejmu w Piotrkowie (1562–1563)¹¹. Kolejny zjazd parlamentarny Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie (1563) zdecydował o wysłaniu posłów na wspólne obrady z Polakami do Warszawy (1563–1564). W skład poselstwa weszli zarówno przedstawiciele rady wielkksiążęcej, jak i szlachty¹². Wśród tych pierwszych znalazł się Mikołaj Kiszka, podczaszy litewski, starosta drohicki oraz aż dwóch reprezentantów Podlasia, podczas gdy pozostałe województwa posiadały tylko jednego. Byli nimi starosta brański Krzysztof Olędzki i pisarz ziemski drohicki Adam Kosiński. Podczaszy znalazł się następnie w ścisłej delegacji Litwy wyznaczonej do rozmów o unii podczas trwania sejmu warszawskiego na początku 1564 r.¹³ Oprócz przedstawicieli panów do rady weszło sześciu litewskich posłów szlacheckich, lecz nie znamy ich personaliów. Negocjacje utkwily jednak w martwym punkcie. Powodem tego było usztywnienie stanowiska przewodzącego delegacji Wielkiego Księstwa kanclerza litewskiego Mikołaja Radziwiłła „Czarnego” na wieść o zwycięstwie jego stryjecznego brata, Mikołaja „Rudego”, nad wojskami moskiewskimi w bitwie nad rzeką Ułą¹⁴. Wobec takiego rozwoju spraw Koroniarze upomnieli się o sporne ziemie: Wołyń i Podlasie¹⁵. Rozmowy o unii miały być kontynuowane na następnym sejmie litewskim, który zebrał się w 1564 r. w podlaskim Bielsku, a potem na koronnym w przygranicznym Parczewie na Lubelszczyźnie. Obrady bielskie przerwał niespodziewany wypadek – tamtejszy drewniany zamek spłonął od uderzenia pioruna. Następny zjazd chciano początkowo

¹¹ A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, wyd. 2, Kraków 2010, s. 545; O. Halecki, *Sejm obozowy szlachty litewskiej pod Witebskiem 1562 r. i jego petycja o unię z Polską*, „Przegląd Historyczny” 1914, t. 18, z. 3, s. 320–352; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej wobec bezkrólewia w XVI–XVII wieku*, Warszawa 2020, s. 83.

¹² *Volumina Constitutionum* (dalej: VC), t. 2: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 2005, s. 129.

¹³ *Zrzodlopisma do dziejow unii Korony Polskiej i W. X. Litewskiego*, cz. II, oddz. 1, wyd. A.T. Działyński, Poznań 1856, s. 314.

¹⁴ O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 182–189.

¹⁵ *Zrzodlopisma do dziejow unii...*, cz. II, oddz. 1, s. 356–357, 363; VC, t. 2, vol. 1, s. 129–130; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 85.

przeprowadzić w Węgrowie na Podlasiu, ale ostatecznie pomysł ten upadł¹⁶. Tymczasem za sprawą knozań przeciwnego unii Radziwiłła „Czarnego” do Parczewa Litwa wysłała właściwie nie posłów, a obserwatorów, toteż sprawy nie posunęły się ani o cal¹⁷. Polacy obradowali następnie w Piotrkowie na początku 1565 r., podczas gdy Litwini znaleźli się w trudnym położeniu militarnym i zmuszeni byli powrócić do rokowań unijnych. Poselstwu litewskiemu wysłanemu na piotrkowski sejm towarzyszył wspomniany już podlaski magnat, Mikołaj Kiszka¹⁸. Na przełom lat 1565 i 1566 król zaplanował sejm Wielkiego Księstwa w Wilnie. Podczas jego trwania spisano gospodarską odpowiedź na postulaty posłów trzech ziem podlaskich: drohickiej, mielnickiej i bielskiej, daną 20 stycznia 1566 r.¹⁹ Podlasianie domagali się m.in. unii z Polską, argumentując, że w przeciwnym razie z uwagi na wyniszczające konflikty graniczne z Koroniarzami „ziemie podlaską rychło ukraine być rozumieją”²⁰. Chodziło tu o pierwotne rozumienie tego terminu jako niebezpiecznego pogranicza, zanim jeszcze nabrał on jednoznacznych konotacji polityczno-terytorialnych²¹. Sejm wileński był widownią doniosłych wypadków – przeprowadzono na nim reformę administracyjno-polityczną Wielkiego Księstwa, w wyniku której m.in. utworzono kilka nowych województw, w tym brześciańskie (brzeskolitewskie) z południowo-wschodniej części Podlasia połączonej z dawnym księstwem turowsko-pińskim²².

Właśnie w Brześciu miał się zebrać kolejny, zwołany w parę miesięcy po zakończeniu poprzedniego zjazd parlamentarny Wielkiego Księstwa Litewskiego, pierwszy przeprowadzony według nowych, koronnych wzorców. Listy sejmowe rozesłano z podlaskiego Knyszyna 24 marca. Znalazła się w nich prócz innych kwestii zapowiedź negocjacji unijnych z Koroniarzami²³. Na Podlasiu, prócz ogólnych wezwań zaadresowanych do trzech powiatów (ziem), osobne pisma otrzymali tylko miejscowi magnaci, panowie na Boćkach i Ciechanowcu – wojewoda nowogródzki (wcześniej podlaski) Paweł Sapieha oraz podczaszy litewski Mikołaj Kiszka²⁴. Warto wspomnieć, że osobą biorącą udział w ekspedycji listów był pochodzący z Podlasia sekretarz i pisarz gospodarski

¹⁶ E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 84; A. Rachuba, op. cit., s. 46.

¹⁷ O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 197-198.

¹⁸ Zob. Spieralski Z., *Kiszka Mikołaj h. Dąbrowa (zm. 1587)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 12, Wrocław 1966–1967, s. 512; por. *Dyaryusz sejmii piotrkowskiego R. P. 1565 poprzedzony Kroniką 1559–1562*, oprac. W. Chomętowski, wyd. W. Krasieński, (Biblioteka Ordynacyi Krasieńskich), Warszawa 1868, s. 290; O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 207, przypis 2.

¹⁹ *Prozby szlachty podlaskiej...*, s. 56-72.

²⁰ *Ibidem*, s. 59.

²¹ Zob. S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 4: U-Z, Warszawa 1814, s. 41, s.v. *ukraina*.

²² E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 55.

²³ M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženia*, s. 166.

²⁴ *Ibidem*, s. 164-165.

Maciej Sawicki, powołany niedawno na podkomorstwo drohickie, które wkrótce miał utracić, ale otrzymać urząd wojskiego drohickiego, a potem także starostwo mielnickie²⁵. Sejmiki we wszystkich województwach litewskich ustalono na 10 kwietnia 1566 r. Na okrojonym do trzech ziem Podlasia takowe zgromadzenia szlacheckie funkcjonowały jeszcze przed reformą, osobne dla każdego z powiatów (ziem): w Drohiczynie, w Mielniku i w Brańsku. Co ciekawe, do Metryki Litewskiej jako przykładową instrukcję dla posła gospodarskiego wpisano tę daną wysłannikowi na sejmik mielnicki. Król skierował tam referendarza podlaskiego Sebastiana Suchodolskiego, szlachcica rodem z Drohickiego, którego czekała przyszłość wybitnego parlamentarzysty swojej ziemi²⁶. W Drohiczynie stanowisko króla przekazać miał szlachcie Maciej Sawicki, nie wiadomo zaś, kogo ostatecznie skierowano do Brańska²⁷. Wysłannicy wielkksiążęcy mieli przypomnieć szlachcie, aby posłała na obrady do Brześcia „osoby baczne”²⁸, czyli roztropne, mądre. Winni też przedstawić na sejmiku dygnitarzy powołanych na nowe urzędy w poszczególnych powiatach (ziemiach) oraz opowiedzieć o nowych chorągwiach powiatowych (ziemskich)²⁹. Na Podlasiu ustanowiono kasztelanię, która przypadła Hrehoremu Tryźnie (23 marca 1566)³⁰, a także marszałkostwa ziemskie, lecz oficjalnie obsadzono na razie tylko to bielskie, oddane wojewodzie nowogródzkiemu Mikołajowi Sapieże (4 kwietnia 1566)³¹. Drugi z synów Pawła Sapiehy, Bogdan, otrzymał nominację na podkomorstwo bielskie (30 marca 1566)³². Doprowadziło to do pewnego zgrzytu, ponieważ Bielszczanie mieli już podkomorzego, Stanisława Skwarka Gąssowskiego, który zmarł dopiero w 1568 r., a i wówczas ustanowiono surogatora na tym urzędzie, ponieważ młody Sapieha zajęty był innymi ważnymi sprawami³³. W planach było jeszcze nadanie marszałkostwa mielnickiego, brak zaś wzmianki o drohickim – być może podobną

²⁵ Ibidem, s. 167; AN Kraków, Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera (dalej: AN Kraków, ZZG), nr 30, s. 9; nr 32, s. 507-508; *Lietuvos Metrika. Kn. nr 530 (1566–1572): viešuju reikalų knyga 8*, wyd. D. Baronas, L. Jovaiša, Vilnius 1999 (dalej: LM 530/8), s. 50-51; *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. E. Dubas-Urwanowicz i in., (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 8), Kórnik 1994, s. 123.

²⁶ N.A. Maksimiejko, op. cit., *Priloženie*, s. 157-159; M.K. Lûbavskij, op. cit., *Priloženia*, s. 167-169; RIB, t. 30, otd. 1-2, č. 3, t. 1, kol. 878-882; zob. *Posłowie ziemscy koronni 1493-1600*, red. I. Kaniewska, oprac. W. Uruszczak i in., Warszawa 2013, s. 199, 206, 251, 262, 280, 292; R. Jaworski, *Spis posłów koronnych na sejm koronacyjny w 1574 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 2017, R. 124, z. 2, s. 314.

²⁷ N.A. Maksimiejko, op. cit., *Priloženie*, s. 155. W spisie posłów gospodarskich przy powiecie bielskim zostawiono puste miejsce.

²⁸ N.A. Maksimiejko, op. cit., *Priloženie*, s. 158; M.K. Lûbavskij, op. cit., *Priloženia*, s. 168.

²⁹ N.A. Maksimiejko, op. cit., *Priloženie*, s. 158; M.K. Lûbavskij, op. cit., *Priloženia*, s. 168-169.

³⁰ AN Kraków, Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów (dalej: AMCh), nr 1087, s. 1-2.

³¹ *Lietuvos Metrika. Kn. nr 51 (1566-1574): užrašimų knyga 51*, wyd. A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius 2000 (dalej: LM 51), s. 41.

³² Zob. *Urzednicy podlascy...*, s. 47.

³³ AN Kraków, ZZG, nr 17, s. 174; LM 530/8, s. 72-73.

rolę względem stołecznej ziemi miał spełniać kasztelan podlaski. Postanowiono natomiast, że oba te powiaty, mające wspólnego chorążego, dostaną też jedną chorągiew, „zółto-gorącą” z herbem Pogoń w białym polu³⁴. W późniejszym o kilkanaście lat dziele Gwagnina-Strykowskiego znajdujemy opis podlaskich weksyliów, gdzie mowa jest o wspólnym dwurożnym proporcu całego województwa i dwóch jednoróżnych: drohickim (zapewne drohicko-mielnickim) i bielskim³⁵. Choć odnosi się to do nowych chorągwi z Orłem i Pogonią, można sądzić, że przed 1569 r. ich liczba była taka sama. Owo marszałkostwo mielnickie dostać miał pisarz ziemski drohicki Adam Kosiński, który tytułował się marszałkiem K.J.M. już wiosną 1566 r., lecz przywilej na ten urząd otrzymał dopiero w styczniu następnego roku³⁶. Dalej w instrukcji danej posłom gospodarskim była mowa o podatku pogłównym uchwalonym na zapłatę wojsku zaciężnemu, a na końcu znalazło się napomnienie do chorążych, aby przekazali owym wielkksiążęcym wysłannikom rejestry szlachciców uchylających się w poprzednich latach od udziału w wyprawach wojennych³⁷. Podczas dyskusji nad tymi zagadnieniami wybrano zatem na Podlasiu łącznie sześciu posłów sejmowych, po dwóch na każdym sejmiku, którzy byli autorami publikowanego poniżej pisma. Wiadomo zresztą, że w Brańsku polecono swoim reprezentantom omówienie z królem artykułów o unii z Polską³⁸. Zanim przejdziemy do przedstawienia przebiegu sejmu brzeskiego, warto nakreślić sylwetki owych posłów, ponieważ co do jednego byli to prominentni przedstawiciele lokalnej elity.

Rozpocniemy od stołecznej ziemi drohickiej: pierwszy z jej reprezentantów, Adam Kosiński, wywodził się z jednego z wielu tutejszych rodów, dziedziców w Kosiance. Jego rodzinie udało się dokonać znacznego awansu społecznego, głównie za sprawą ojca Adama, Leonarda, który był dworzaninem królewskim i przez pewien czas namiestnikiem (podstarościm) w Brańsku³⁹. Adam w młodości również rozpoczął swą karierę od służby na dworze monarszym, o czym Zygmunt August nie omieszczał wspomnieć po latach⁴⁰. W 1552 r. Kosiński posłował z ziemi drohickiej do króla, a dwa lata później został powołany do komisji rozstrzygającej spory graniczne z Koroną w powiecie mielnickim⁴¹.

34 M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženîá*, s. 230; LM 51, s. 64; por. niżej.

35 A. Gwagnin, *Sarmatiae Evropeae descriptio, quae Regnum Poloniae, Lituaniam, Samogitiam (...) partem complectitur*, [Kraków, po 20 VI 1578], Biblioteka Narodowa w Warszawie, SD XVI.F.196. k. 70 [<https://polona.pl/item/sarmatiae-evropeae-descriptio-quaer-regnum-poloniae-lituaniam-samogitiam-partem,OT EyMTMwMjQ/4/#info:metadata>].

36 Zob. niżej.

37 M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženîá*, s. 169.

38 AN Kraków, ZZG, nr 15, s. 49.

39 Zob. T. Jaszczółt, *Leonard Kosiński (4 ćw. XV w.-przed 1539), h. Rawicz*, [w:] *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, red. A. Dobroński, z. 2, Białystok 2003, s. 63-65.

40 LM 51, s. 64; LM 530/8, s. 52.

41 M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženîá*, s. 76.

Niedługo później uzyskał urząd pisarza ziemskiego drohickiego, przy czym w latach 1555–1557 był jednocześnie pisarzem grodzkim mielnickim⁴². Dekadę później poczynił kolejny krok naprzód w karierze, zostając marszałkiem powiatowym. Oficjalną nominację na marszałkostwo mielnickie otrzymał dopiero w styczniu 1567 r., lecz decyzja zapaść musiała wcześniej. Może dostał tzw. ekspektatywę na nie podczas bytności w Wilnie w marcu 1566 r., gdyż tytułował się marszałkiem już w kwietniu i maju⁴³, a pod koniec października wysłano doń z urzędu list z wezwaniem na następny sejm, zaplanowany na 1 grudnia 1566 r.⁴⁴ W tymże roku został przez szlachtę mielnicką wybrany posłem do króla razem z tamtejszym podsędkiem ziemskim Wojciechem Dziadkowskim. Ponieważ zapiska o tym informująca jest bardzo lakoniczna i nie zawiera dokładniejszej daty, można się zastanawiać, czy nie chodziło tutaj o poselstwo sejmowe⁴⁵. O postawie politycznej Kosińskiego wiele mówi fakt, że otrzymawszy powołanie na marszałka w języku ruskim wystarał się u króla o jego wersję polską, którą wydano w lutym 1567 r.⁴⁶ Konweniuje to ze znanym postulatem szlachciców podlaskich, by dawać im listy po łacinie lub po polsku, „gdyż ruskiego pisma (...) czytać nie umieją”⁴⁷. W polskim przywileju skorygowano też względem pierwowzoru zasięg władzy marszałka – przydano mu dwie ziemie, drohicką i mielnicką, analogicznie jak w przypadku tutejszego chorążostwa⁴⁸. Kosiński odegrał ważną rolę podczas wiekopomnego sejmku w Lublinie w 1569 r., na który posłował z ziemi drohickiej i gdzie za poparcie dla przyłączenia Podlasia do Polski nagrodzony został kasztelaną podlaską, a synowi Janowi zapewnił zwolnione przez siebie pisarstwo⁴⁹. O wyjątkowej pozycji nowo kreowanego senatora najlepiej świadczy fakt, że miesiąc przed nominacją kasztelańską, 2 kwietnia 1569 r., dostał w depozyt podlaski przywilej inkorporacyjny,

42 Archiwum Akta Dawnych w Warszawie, Księgi ziemskie drohickie (dalej: AGAD, Ks. ziem. droh.), nr 2, k. 497; nr 4, k. 139-140; I. Kaniewska, *Kosiński Adam h. Rawicz (zm. ok. 1574)*, [w:] PSB 1968–1969, t. 14, s. 207; *Urzędnicy podlascy...*, s. 75, 172.

43 AGAD, Ks. ziem. droh., nr 4, k. 20v, 139-141v; AN Kraków, ZZG, nr 32, s. 499-501; LM 530/8, s. 49-50, 52-53; por. *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej...*, t. 11), Kórnik 1994, s. 93-94; *Urzędnicy podlascy...*, s. 19; I. Kaniewska, op. cit., s. 207 (tu błędna sugestia, że marszałkostwo uzyskał już w 1550 r. powtórzona za: I. T. Baranowski, *Podlasie w przededniu unii lubelskiej. Trzy studia z dziejów społeczno-ekonomicznych*, (cz. 1), „Przegląd Historyczny” 1908, t. 7, z. 1, s. 62, przypis 2). W poprzednich swoich publikacjach przez pomyłkę podałem, że nominacja Kosińskiego miała miejsce w 1566 r.; zob. E. Kalinowski, *Pospolite ruszenie szlachty ziemi bielskiej*, „Bielski Almanach Historyczny” 2017, s. 14, przypis 44; Idem, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 229, przypis 113.

44 M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženia*, s. 206.

45 AN Kraków, ZZG, nr 49, s. 80.

46 LM 51, s. 64; LM 530/8, s. 52-53.

47 *Prozby szlachty podlaskiej...*, s. 60; *Prozba povetu Dorogickogo*, s. 492.

48 LM 530/8, s. 53; I. T. Baranowski, op. cit., s. 62, przypis 2.

49 O. Halecki, *Przyłączenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony w roku 1569*, Kraków 1915, s. 37-41, 47-49, 72-74, 145-147; *Posłowie ziemscy...*, s. 190; *Urzędnicy podlascy...*, s. 75, 135.

który miał u siebie przechowywać on i jego potomkowie⁵⁰. Był żonaty z Anną z Irzykowiczów, siostrą Kaspra⁵¹, o którym niżej. Zmarł w Krakowie wiosną 1574 r. w czasie trwania sejmiku koronacyjnego⁵².

Drugi poseł z Drohiczyzna, Jan Buyno, w 1566 r. również był już doświadczonym jurystą, albowiem od kilku lat sprawował funkcję sędziego grodzkiego drohickiego przy staroście Mikołaju Kiszce, a ściślej rzecz ujmując przy jego podstarościach. Buyno wywodził się podobnie jak Kosiński ze szlachty drohickiej. Owa gałąź Buynów również wyróżniała się na tle drobnoszlacheckiego tłumu, a do pewnego znaczenia doszli trzej bracia sędziego, synowie Marka. Z nich najszlachetniejszym był dworzanin królewski, a potem chorąży drohicki i mielnicki Mikołaj, drugi obok Kosińskiego poseł z Drohiczyzna na sejm lubelski 1569 r., tak jak on zwolennik inkorporacji Podlasia do Korony⁵³. Sam Jan w czasie tych doniosłych wydarzeń był zarazem sędzią grodzkim drohickim i podstarościm mielnickim, co ciekawe, z ramienia Macieja Sawickiego, pisarza kancelarii litewskiej, związanego z Radziwiłłami zagorzałego przeciwnika unii⁵⁴. Może zbyt entuzjastyczne przyjęcie królewskich uniwersałów o włączeniu do Korony przyczyniło się do rychłej utraty przez Buynę stanowiska podstarościego⁵⁵. Tak czy inaczej, posłował z ziemi drohickiej jeszcze na sejm 1570 r., reprezentował też Podlasie na sejmiku generalnym mazowieckim w Warszawie w grudniu następnego roku⁵⁶. Zmarł między 1573 a 1576 r.⁵⁷

W Mielniku wybrany został Kasper Irzykowicz, dworzanin królewski, pochodzący ze starego litewskiego rodu Olechnowiczów⁵⁸. Był zwolennikiem reformacji – w 1563 r. wziął udział w synodzie różnowierczym w Mordach na Podlasiu, zwołanym pod protektorem Mikołaja Radziwiłła „Czarnego”⁵⁹. Wybór Irzykowicza na posła w 1566 r. zapoczątkował jego szybką karierę

⁵⁰ AGAD, Metryka Koronna (dalej: MK), nr 105, k. 108v-109; *Akta unji Polski z Litwą 1385–1569*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 228.

⁵¹ A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, Warszawa 1883, s. 99, 147.

⁵² *Urządnicy podlascy...*, s. 135.

⁵³ AGAD, Ks. ziem. droh., nr 4, k. 142; AN Kraków, ZZG, nr 32, s. 488; *Posłowie ziemscy...*, s. 191.

⁵⁴ AN Kraków, ZZG, nr 49, s. 80; R. Ragauskienė, *Maciej Sawicki (około 1530–1581) – klient Radziwiłłów z Podlasia*, [w:] *Szlachta i ziemiaństwo na pograniczach kulturowych dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku*, red. D. Michaluk, K. Mikulski, Warszawa 2016, s. 31; por. O. Halecki, *Przyłączenie Podlasia...*, s. 74-76, 82-84 (tu błędna sugestia, że chodziło o dwóch różnych Janów Buynów).

⁵⁵ Zob. AN Kraków, ZZG, nr 49, s. 80; por. *Akta unji...*, s. 216.

⁵⁶ *Posłowie ziemscy...*, s. 199; E. Kalinowski, *Podlasianie Wielkopolaninem? Z nieznanych dziejów przynależności terytorialnej Podlasia po 1569 r.*, „Przegląd Historyczny” 2015, t. 106, z. 3, s. 426-427.

⁵⁷ NGAB Mińsk, f. 1715, op. 1, nr 4, k. 561v-562; nr 7, k. 160-161.

⁵⁸ M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, wyd. 2, Oświęcim 2014, s. 214; A. Boniecki, op. cit., s. 98-99.

⁵⁹ *Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 2: 1560–1570, oprac. M. Sipayłło, Warszawa 1972, s. 326.

urzędniczą. Jeszcze latem tego roku został surogatorem starostwa brańskiego, a jesienią Zygmunt August posłał go w swym imieniu na sejmik przedsejmowy ziemi bielskiej⁶⁰. Niedługo potem uzyskał od monarchy urząd podkomorzego mielnickiego⁶¹. Pomimo tego, że podczas obrad parlamentarnych w Grodnie (1566–1567) znalazł się w grupie litewsko-ruskich ziemian proszących władcę o odłączenie ich dóbr od ziemi bielskiej⁶², tutejsza szlachta wybrała go jednym ze swych reprezentantów na sejm unijny w Lublinie w 1569 r.⁶³ Tam przyjął chwiejną postawę, dopiero napomnienia ze strony Litwinów skłoniły go do wyjazdu z miasta, lecz król nakazał swoim komornikom ściganie go. Ci ostatecznie ściągnęli Irzykowicza z powrotem, gdzie zmuszony był, choć nie bez oporów, zaakceptować fakt przyłączenia Podlasia do Korony. Jego ówczesny poselski kolega, podstarości jurydyczny brański Teofil Brzozowski, który początkowo się ukrywał, lecz z Lublina nie wyjechał, został nagrodzony podkomorstwem bielskim, ostatecznie już odebrany Bogdanowi Sapieże za niewykonanie przysięgi na wierność Koronie (29 marca 1569)⁶⁴. Na Podlasiu Irzykowiczowi długo pamiętano „zdradę” w godzinie próby, bo jeszcze podczas bezkrólewia po śmierci ostatniego Jagiellona wykluczono go ze składu sądów kapturowych⁶⁵. Podkomorzy mielnicki pozostawił ciekawe świadectwo dotyczące ostatnich dni życia Zygmunta Augusta oraz pierwszych dni interregnum w 1572 r., wydane przez Aleksandra Kraushara⁶⁶. Zmarł około 1578 r.⁶⁷

Drugi reprezentant szlachty mielnickiej, Piotr Padkowski (Patkowski) z Padkowic, był rodowitym Podlasianinem wywodzącym się z sąsiedniej ziemi drohickiej. Od kilku lat sprawował urząd sędziego ziemskiego mielnickiego, piastowany wcześniej przez jego ojca Andrzeja⁶⁸. W 1569 r. bez oporów przyjął wieść o przyłączeniu Podlasia do Korony, o czym zachował się krótki list

⁶⁰ Zygmunt August do J. Chodkiewicza i O. Wołowicza, Lublin, 26 VII 1566, Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka ks. Czartoryskich, Teki Naruszewicza (dalej: MN Kraków, B. Czart., TN), nr 75, s. 315; M.K. Lûbavskij, op. cit., *Priloženâ*, s. 179.

⁶¹ *Urzędnicy podlascy...*, s. 114.

⁶² N.A. Maksimiejko, op. cit., *Priloženie*, s. 181-182.

⁶³ *Posłowie ziemscy...*, s. 190. Początkowo Irzykowicz miał być na tym sejmiku w charakterze posła gospodarskiego, lecz ostatecznie zastąpił go pisarz ziemski bielski Tomasz Owsiany; zob. M.K. Lûbavskij, op. cit., *Priloženâ*, s. 207, 209.

⁶⁴ AGAD, MK, nr 105, k. 174; MRPS, ps. 5, t. 2: *Acta vicecancellariorum: 1548–1572*, 1961, s. 9; *Urzędnicy podlascy...*, s. 48; O. Halecki, *Przyłączenie Podlasia...*, s. 41, 47-49, 74; J. Tęgowski, *Rodowody dwóch linii Brzozowskich na przykładzie rodzin podkomorzego bielskiego Teofila oraz descendentów Mikołaja podkomorzego bielskiego (do końca XVII w.)*, [w:] *Studia genealogiczne poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Dworzaczka*, t. 3, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2019, s. 314.

⁶⁵ E. Kalinowski, *Aktywność polityczna szlachty podlaskiej podczas pierwszego bezkrólewia*, „Kwartalnik Historyczny” 2016, R. 123, z. 2, s. 259-260.

⁶⁶ K. Irzykowicz do NN, Knyszyn, 18 VII 1572, [w:] *Nieznaną relacją o śmierci Zygmunta Augusta (1572)*, wyd. A. Kraushar, „Kwartalnik Historyczny” 1894, R. 8, z. 3, s. 438-440.

⁶⁷ *Urzędnicy podlascy...*, s. 114.

⁶⁸ P. Padkowski sędzią został między 1556 a 1561 r., zob. ibidem, s. 119.

skreślony przezeń w rodowych Padkowicach, zamieszczony w jednej z ksiąg Metryki Koronnej i w pomnikowym wydawnictwie Stanisława Kutrzeby i Władysława Semkowicza⁶⁹. Na sędziostwie ziemskim pozostał do śmierci, a w międzyczasie przynajmniej dwa razy reprezentował szlachtę mielnicką na sejmach (1582, 1585), raz zaś na sejmiku generalnym mazowiecko-podlaskim w Warszawie (1582)⁷⁰. Co ciekawe, w 1576 r. jednego syna, Przeclawa, wyekspediował jako posła z Mielnika na koronację Batorego do Warszawy, natomiast drugiego, Andrzeja, szykował do służby wojskowej u kasztelana trockiego Ostafiego Wołłowicza, stronnika habsburskiego⁷¹. Choć teść sędziego, Przeclaw Gnojeński, był zwolennikiem reformacji, nie wiemy, czy podobne zapatrywania na wiarę miała jego córka, a małżonka Piotra, Anna, jak i on sam⁷². Padkowski zmarł w 1585 lub na początku 1586 r.⁷³

Pierwszy z posłów bielskich, Tomasz Owsiany, z urodzenia był Koroniarzem z ziemi sieradzkiej⁷⁴. Początkowo służył wojskowo⁷⁵, potem trafił w orbitę wpływów królowej Bony. Z jej ramienia zarządzał starostwami brańskim i suraskim, spełniając jednocześnie funkcję starosty jurydycznego⁷⁶. Musiał zyskać sobie sporą popularność wśród szlachty bielskiej, ta bowiem wybrała go w 1561 r. pisarzem ziemskim po śmierci nielubianego, narzuconego jej z naruszeniem prawa Wojciecha Jasińskiego, również Polaka z Korony, kuchmistrza Zygmunta Augusta⁷⁷. Owsiany przynajmniej raz posłował wcześniej z ziemi bielskiej: na sejm wileński w 1565–1566 r. razem z Marcinem Mieńskim, przyszłym podstarościem brańskim⁷⁸. O zaufaniu Bielszczan do Owsianego świadczy również fakt, że w latach 1561 i 1562 pozostawiono go podczas wypraw pospolitego ruszenia (służby ziemskiej) do pilnowania ksiąg ziemskich w Brańsku⁷⁹. Jesienią

69 Akta unji..., s. 215.

70 Posłowie ziemscy..., s. 280, 293; AGAD, Księgi grodzkie warszawskie. *Libri donationum et perpetuarum transactionum*, nr 6, k. 135v.

71 AGAD, Księgi grodzkie mielnickie (dalej: Ks. gr. miel.), nr 1, k. 181-182.

72 Zob. Akta synodów..., t. 2, s. 326; *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur* (dalej: MRPS), ps. 5: *Sigismundi Augusti regis tempora complectens (1548–1572)*, t. 1: *Acta cancellariorum 1548–1572*, wyd. T. Wierzbowski, Varsoviae 1919, s. 31; A. Marchwińska, *Pogrzeb Barbary Radziwiłłówny i odprawa jej królewskiego dworu (1551)*, „*Studia Waweliana*” 2007, t. 13, s. 111.

73 NGAB Mińsk, f. 1715, op. 1, nr 10, k. 60v; Archiwum Państwowe w Lublinie, Trybunał Koronny Lubelski, nr 433, s. 18; *Urządnicy podlascy...*, s. 119.

74 E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 81.

75 M. Plewczyński, *Szlachta podlaska w wojsku polskim za ostatnich Jagiellonów*, „*Studia Podlaskie*” 1991, t. 3, s. 7.

76 *Urządnicy podlascy...*, s. 64.

77 Ibidem, s. 43; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 79.

78 AN Kraków, ZZG, nr 15, s. 48; por. E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 81-82.

79 NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 3, k. 477v; nr 4, k. 309v–310; AGAD, Zbiór Ignacego Kapicy (dalej: Kopicjana), nr 9, s. 238-239. W swej książce o bezkrólewicach (*Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 78, przypis 221) przez pomyłkę w księdze nr 3 podałem błędny numer karty – 777v zamiast 477v.

1568 r. był na sejmiku brańskim posłem gospodarskim⁸⁰. Jako rodowity Koroniarz zapewne z radością przyjął rozstrzygnięcia sejmu lubelskiego względem przynależności Podlasia. Działał aktywnie także po 1569 r., m.in. zasiadając w drugim sądzie kapturowym ziemi bielskiej, powołanym na mocy konfederacji podlaskiej (1573) oraz uczestnicząc w poselstwie wysłanym pod Stężycę (1575)⁸¹. W 1578 r. zrezygnował z pisarstwa ziemskiego ze względu na podeszły wiek. Prawdopodobnie dążył jednak do zapewnienia sukcesji na tym stanowisku swemu synowi Adamowi, co spotkało się ze zdecydowanym oporem szlachty i doprowadziło do jej konfliktu z ówczesnym wojewodą podlaskim Mikołajem Kiszką. Ostatecznie młody Owsiany zadowolić się musiał, dość zresztą prestiżową, godnością chorążego ziemskiego bielskiego⁸². Adam był katolikiem⁸³, zapewne więc i jego ojciec nie odszedł od rzymskiej konfesji. Matką Adama a żoną Tomasza była Anna z Wodyńskich, a jej z kolei bratową Katarzyna, córka Adama Kosińskiego⁸⁴. Natomiast Jadwiga Owsiana, córka Tomasza, została wydana za bratanek Kacpra Irzykowicza⁸⁵. Wreszcie wnuczka pisarza, Katarzyna, chorążanka bielska, była później żoną Samuela Wyszkwoskiego, syna Wojciecha⁸⁶. Owsiany senior zmarł pod koniec 1584 lub w pierwszych tygodniach 1585 r.⁸⁷.

Ostatni z szóstki posłów, a drugi reprezentant szlachty bielskiej, Wojciech Wyszkwoski, to z kolei jeszcze jeden Podlasianin z dziada pradziada w tym towarzystwie. Pochodził z rodziny dziedziców w Wyszkach koło Bielska, zapoczątkowanej przez sędziego ziemskiego bielskiego Wisława, któremu dobra te, wcześniej zwane Piórkowem, zawdzięczały swoją późniejszą nazwę⁸⁸. Jak widać posiadał rodzinne tradycje urzędnicze, do których zresztą z powodzeniem nawiązał. Karierę palestranta zaczynał od stanowiska podpiska urzędu grodzkiego brańskiego, które zajmował w 1553 r. Potem był instygatorem, następnie pisarzem grodzkim, a w 1561 r. awansował na sędziego grodzkiego⁸⁹. Razem z Tomaszem Owsianym w latach 1561 i 1562, a z innymi towarzyszami w 1567, pilnował podczas wypraw wojennych ksiąg ziemskich w Brańsku⁹⁰. W 1568 r. został sędzią ziemskim bielskim, a niedługo potem znów posłował na

⁸⁰ M.K. Lúbavskij, op. cit., *Priloženâ*, s. 209.

⁸¹ E. Kalinowski, *Aktywność polityczna...*, s. 260; Idem, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 255.

⁸² *Urzednicy podlascy...*, s. 37, 43-44.

⁸³ Zob. Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, D 16, k. 20v-22v.

⁸⁴ AN Kraków, ZZG, nr 55, s. 502; LM 530/8, s. 49-50; zob. A. Boniecki, op. cit., s. 378.

⁸⁵ AN Kraków, ZZG, nr 17, s. 177, 541.

⁸⁶ Centralnij derżavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. L'viv (dalej: CDIAU Lwów), f. 812 (Kapicjana), op. 1, nr 3, k. 21v.

⁸⁷ NGAB Mińsk, f. 1744, op. 1, nr 9, k. 308; AN Kraków, ZZG, nr 17, s. 437.

⁸⁸ E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 47.

⁸⁹ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 2, k. 6v, 7v; nr 3, k. 703-703v; nr 71, k. 215v.

⁹⁰ Zob. wyżej; NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 5, k. 506v.

litewski sejm, tym razem do Grodna⁹¹. Pozostawał aktywny przez następne lata: m.in. wszedł „z urzędu” do obu składów sądów kapturowych ziemi bielskiej w czasie pierwszego bezkrólewia: pierwszego, powołanego według postanowień uchwały kolskiej (1572) i drugiego – na mocy konfederacji podlaskiej (1573)⁹². Posłował na pierwszy sejm po unii lubelskiej, w 1570 r., reprezentował też ziemię bielską na zjeździe stężyckim w 1575, a potem na sejmie 1582 r.⁹³ Podczas elekcji 1575 r. jako jeden z niewielu podlaskich urzędników poparł kandydaturę habsburską⁹⁴. Uczestniczył również w następnym sejmie elekcyjnym w roku 1587⁹⁵. Po złożeniu urzędu sędziego (1591) zajął się gospodarowaniem w swoich majątkach. Żył jeszcze w roku 1611, a zmarł przed 1617⁹⁶. Za żonę miał Marynę Mieńską, córkę podstarościego brańskiego Jana, a siostrę sędziego ziemskiego bielskiego Wincentego i komornika królewskiego Baltazara⁹⁷, potem zaś Małgorzatę, której rodowego nazwiska nie udało się ustalić⁹⁸. Trzech spośród swoich synów kształcił na Akademii Krakowskiej⁹⁹. Nie wiadomo, czy sam należał do dysydentów religijnych, natomiast niektórzy jego potomkowie, syn Baltazar i wnuk Krzysztof, byli wyznawcami arianizmu. Ten ostatni po „potopie” szwedzkim został nawet pozbawiony urzędu podczaszego bielskiego¹⁰⁰. Nie spotkało to innego wnuka Wojciecha, a syna Stanisława – Zygmunta, łowczego ziemi bielskiej¹⁰¹.

O pozycji majątkowej podlaskich posłów na sejm 1566 r. dają wyobrazenie zachowane rejestry służby ziemskiej (pospolitego ruszenia) Wielkiego Księstwa Litewskiego z lat 1565 i 1567¹⁰². I tak Adam Kosiński na pierwszą z tych wypraw wystawił łącznie 30 jeźdźców, z tych połowę „z powinności”, drugą zaś „na łaskę hospodarską”, a do tego jeszcze 15 drabów (piechurów)¹⁰³. Tomasz Owsiany,

91 NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 6, k. 159, 224, 426; AN Kraków, ZZG, nr 15, s. 54; por. *Urzednicy podlascy...*, s. 55 (tu błędna informacja przez niewłaściwe odczytanie źródła; zob. AGAD, Kapicjana, nr 10, s. 15).

92 E. Kalinowski, *Aktywność polityczna...*, s. 253, 260.

93 *Poslowie ziemscy...*, s. 199, 280; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 255.

94 E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 261.

95 Laudum sejmiku województwa podlaskiego, Warszawa, „w okopie”, 20 VII 1587, NGAB Mińsk, f. 1706, op. 1, nr 11, k. 305v.

96 AGAD, *Księgi grodzkie brańskie* (dalej: Ks. gr. bran.), nr 12, k. 22-22v; CDIAU Lwów, f. 812 (Kapicjana), op. 1, nr 3, k. 21v; nr 11, k. 67; *Urzednicy podlascy...*, s. 55.

97 NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 5, k. 526v; nr 6, k. 412.

98 AGAD, Ks. gr. bran., nr 12, k. 22v.

99 *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 3: *Ab anno 1551 ad annum 1606*, wyd. A. Chmiel, Cracoviae 1904, s. 125.

100 E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 120; *Urzednicy podlascy...*, s. 45.

101 CDIAU Lwów, f. 812 (Kapicjana), op. 1, nr 12, k. 16; *Urzednicy podlascy...*, s. 41; por. E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 120 (tu błędnie o przynależności Zygmunta do innej linii rodu).

102 RIB, t. 33: *Litovskaâ Metrika*, otd. 1, č. 3: *Knigi publičnyh" děl' . Perepisi vojska litovskago*, Petrograd" 1916, kol. 358-409, 873-1181; *Popisy wojskowe pospolitego ruszenia Wielkiego Księstwa Litewskiego (1524-1566)*, oprac. G. Lesmaitis, tłum. B. Piasecka, red. K. Łopatecki, Białystok 2016, s. 291-351.

103 *Popisy wojskowe...*, s. 319.

sam z przyczyn zdrowotnych pozostały w domu, posłał do obozu pięciokonny poczet, z czego jeden jeździec, choć z gorszym uzbrojeniem, został wyekwipowany nad powinność¹⁰⁴. Pozostali posłowie nie figurują w owym spisie. W 1567 r. Kosiński przybył z identycznym poczem, jak poprzednio¹⁰⁵. Owsiany ze swoich dóbr w ziemiach drohickiej i bielskiej wystawił tym razem czterech jeźdźców i dwóch piechurów¹⁰⁶. Wspomniano przy tym o 12 włókach jego i dwóch jego sąsiada, Marcina Kaczyńskiego, co oznaczało chyba, że jeden z konnych został posłany tylko z czterech włók, a więc w części fakultatywnie. Podobnie jak przed dwoma laty, także i teraz stan zdrowia nie pozwalał pisarzowi ziemi bielskiej osobiście udać się do obozu, co w obu przypadkach oświadczał przed brańskim urzędem grodzkim¹⁰⁷. Piotr Padkowski, dziedzic w dwóch wsiach w województwie podlaskim i jednej w brześciańskim, wysłał syna Andrzeja wraz z trzema innymi konnymi żołnierzami oraz z dwoma pieszymi¹⁰⁸. Kasper Irzykowicz ze swoich własnych dóbr w Dzieciolowie w ziemi bielskiej wystawił czterech konnych, kolejnych siedmiu jeźdźców i dwóch pieszych z Bacik w mielnickiej, gdzie opiekował się majątnością swoich bratanków¹⁰⁹. Wojciech Wyszkowski, o czym była już mowa wyżej, w 1567 r. pilnował ksiąg w Brańsku¹¹⁰. Być może nieobecność Jana Buyno w rejestrze wiązała się z podobną funkcją albo koniecznością zapewnienia ciągłości pracy sądu grodzkiego.

Biorąc pod uwagę fakt, że bogatsza szlachta miała obowiązek stawić jednego konnego żołnierza z każdych 10 włók, możemy oszacować majątki większości spośród podlaskich posłów 1566 r. Adam Kosiński, najbogatszy, posiadał ich zatem około 150 (około 2700 ha), natomiast Irzykowicz, Padkowski i Owsiany po około 40 włók (około 720 ha), z tym, że majątek tego ostatniego między 1565 a 1567 skurczył się nieco do 32 włók (około 576 ha). Zostawiony przy księgach Wyszkowski służył konno samojeden, z czego wniosek, że władał mniej więcej 10 włókami (około 180 ha). W poprzednich latach gdy pełnił tę samą funkcję (1561 i 1562) miał poczty dwukonne, lecz składał się na nie wraz ze współdziedzicami dóbr, które dzierżył¹¹¹.

Przyjrzyjmy się teraz treści pisma opracowanego wspólnie przez wszystkich reprezentantów trzech ziem Podlasia, w którym zwracali się do senatorów i posłów Wielkiego Księstwa Litewskiego zgromadzonych na sejmie. Jest tu też mowa o pozostałym rycerstwie biorącym udział w obradach, wynika z tego zatem, że istniała możliwość obserwacji przebiegu czynności sejmowych.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 323.

¹⁰⁵ RIB, t. 33, otd. 1, č. 3, kol. 456-457.

¹⁰⁶ Ibidem, kol. 1099.

¹⁰⁷ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 6, k. 25v.

¹⁰⁸ RIB, t. 33, otd. 1, č. 3, kol. 976.

¹⁰⁹ Ibidem, kol. 988.

¹¹⁰ NGAB Mińsk, f. 1708, op. 1, nr 5, k. 506v.

¹¹¹ Ibidem, nr 3, k. 477v; nr 4, k. 310.

Posłowie z Podlasia powoływali się wielokrotnie na mandat szlachty pozostałej w województwie – „braci naszych”. Co zatem Podlasianie polecili swoim wysłannikom? Otóż okazali się być zwolennikami dalszego procedowania ustaleń z Warszawy (1563–1564) i Bielska (1564). Przebieg negocjacji na sejmie warszawskim zrekapitulowano w zredagowanym wówczas przez Koroniarzy recessie sejmowym¹¹². Jak już wspomniano, znalazła się tu wzmianka o pretensjach koronnych do Podlasia i Wołynia¹¹³. Zgodzono się właściwie tylko na wspólny sejm, nie rozstrzygnięto natomiast kwestii odrębnych urzędów litewskich i sejmiku „powiatowego” w Litwie, tudzież kontrowersji związanych z tytułaturą i polityką monetarną¹¹⁴. W wydanej wówczas osobnej „Deklaracji o unii” Zygmunt August zapowiedział zrzeczenie się na rzecz Korony swych praw do sukcesji na Litwie¹¹⁵. „Projekt bielski”, który „nie był (...) zbyt daleki od recessu (...) i nie zawierał żadnych nowych ustępstw na rzecz Polaków” tak podsumował historyk Józef Jasnowski:

Polska i Litwa miały stanowić jedno państwo z tym jednakże zastrzeżeniem, że Litwa zachowa w tytułaturze państwowej swój odrębny tytuł i własne urzędy. Swoich praw dziedzicznych do Litwy miał się gospodar zrzec na rzecz zarówno Polaków jak i Litwinów. Wspólne sejmy walne miały się odbywać na przemian w granicach Polski i Litwy¹¹⁶.

W swym piśmie z 1566 r. Podlasianie wzywali ogólnie Litwinów do zgody „z pany Polaki”, ale przewidywali z góry trudności w jej osiągnięciu. Dlatego też zaproponowali, aby rozjemcą – „jednaczem” – pomiędzy obiema walczącymi o swoje interesy stronami był sam król. Albowiem ten, związany przysięgami wobec obu państw, zobowiązał się przestrzegać ich praw i dbać o ich „sławę”. Takie rozwiązanie proponowali senatorowie koronni na sejmie warszawskim (1563–1564), oponował przeciwko niemu zaś czołowy przeciwnik unii w ówczesnej delegacji litewskiej, zmarły w 1565 r. Mikołaj Radziwiłł „Czarny”¹¹⁷.

Na końcu publikowanego niżej pisma z 1566 r. wspomniano o innym dokumencie, niestety dzisiaj najprawdopodobniej utraconym, w którym wyrażone były partykularne problemy nurtujące szlachtę podlaską¹¹⁸. Jako taki jednak nie wzbudził może zainteresowania w późniejszych wiekach i po prostu zaginął.

¹¹² VC, t. 2, vol. 1, s. 128-132.

¹¹³ Ibidem, s. 129-130.

¹¹⁴ Ibidem, s. 130-131; O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 190.

¹¹⁵ O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 190.

¹¹⁶ J. Jasnowski, *Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515–1565). Kanclerz i marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojewoda wileński*, wyd. 2, Oświęcim 2020, s. 268 (na podstawie: O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 195-196).

¹¹⁷ J. Jasnowski, op. cit., s. 265.

¹¹⁸ B. PAN Kórnik, nr 247, k. 122-122v.

Należy podkreślić koncyliacyjną i prounijną postawę Podlasiaków. Rzecz to nie nowa, bowiem podlaskie dążenia do „skończenia” unii widać było w wydanych w XIX w. materiałach z poprzedniego sejmiku. Warto jednak zauważyć konsekwencję, która cechowała tę najbardziej polską z litewskich prowincji. Szlachta drohicka, mielnicka i bielska w swej masie należała do polskiego etnosu, o korzeniach mazurskich bądź wielko- czy małopolskich, niewielka tylko jej część miała ruskie pochodzenie, ta jednak bardzo szybko się polonizowała¹¹⁹. Wskazuje się zresztą słusznie, że termin „Podlasze” nie oznaczał ziem „pod Lachami”, wszak większość tej krainy graniczyła z Mazowszanami, ale pod „laszym” prawem, które przywędrowało tutaj razem z wielką falą drobnorycerskiego osadnictwa począwszy od końca XIV w.¹²⁰ Nic zatem dziwnego, że kraina ta od zawsze ciążyła ku Polsce, z którą zresztą, zwłaszcza z Mazowszem, posiadała silne więzi historyczne. Odłączenie Podlasia brzeskiego od ziem drohickiej, mielnickiej i bielskiej w 1566 r. skonsolidowało tylko ich propolsko nastawionych mieszkańców. Być może zresztą już wówczas liczone się z utratą tej prowincji w litewskich kręgach rządzących, znając pretensje podnoszone przez Koroniarzy na sejmie roku 1563-1564, ale i z lat wcześniejszych¹²¹. Zachował się bowiem projekt jeszcze dalej idącego okrojenia Podlasia, w którym do województwa trockiego miał należeć też powiat goniądzki i tykocińsko-ksnyżyńskie dobra hospodara¹²². Co zaś do spistości i konsolidacji trzech północno-zachodnich ziem podlaskich, warto zwrócić uwagę na zwyczaj uzgadniania stanowisk przez reprezentantów sejmowych Drohiczan, Mielniczan i Bielszczan. Pierwsze ślady ich współdziałania widzimy już w 1547 r. w hospodarskich odpowiedziach na postulaty sejmowe Podlasiaków, które częściowo się pokrywały¹²³. To samo da się zauważyć i w 1565-1566, i w 1568 r.¹²⁴ Charakterystyczne jest, że posłowie podlascy w dobie inkorporacji ich województwa do Korony prosili o zwołanie

¹¹⁹ Por. J. Hawryluk, *Podlasze: śladami ruskiej przeszłości*, Bielski Podlaski 2000, s. 103-107.

¹²⁰ Por. J. Maroszek, *Prawo polskie na Podlasiu do 1569 r.*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięcioletnie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. 1, red. M. Mikołajczyk i in., Białystok 2010, s. 327. O prawie polskim na Podlasiu zob. również: Ł. Gołaszewski, A. Zakrzewski, *Ustrój województwa podlaskiego, XVI-XVIII wiek. Wybrane problemy*, [w:] *Podlasie nadbużańskie. 500-lecie województwa podlaskiego*, red. O. Łatuszonek, Ciechanowiec 2013, s. 196-202; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 43-55, 78.

¹²¹ *Zrzedlopisma do dziejów unii...*, cz. 2, oddz. 1, s. 356-357, 363; VC, t. 2, vol. 1, s. 129-130; por. Zygmunt II August do Mikołaja Radziwiłła „Czarnego”, Piotrków, 5 III 1563, [w:] *Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłłów*, oprac. I. Kaniewska, Kraków 1999, s. 441; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 44, 85.

¹²² RIB, t. 30, otd. 1-2, č. 3, t. 1, kol. 887-888; E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 64-65, 85-86.

¹²³ Zob. *Gospodarskie otkazy...*, s. 530-535.

¹²⁴ *Prošby szlachty podlaskiej...*, s. 56-72; *Prozba voevodstva Podlâšskogo*, s. 491. Owa „Prošba województwa podlaskiego” dzieli się na pierwszą część o mężobójstwie, którą zapewne uzgodnili wszyscy Podlasiacy i drugą, dotyczącą *stricte* ziemi mielnickiej, czego jednak nie odnotowano w nagłówku.

wspólnego sejmiku trzech ziem¹²⁵. Takowy zjazd wojewódzki z powodzeniem funkcjonował w szczególnie trudnym ze względu na litewskie dążenia rewindykacyjne okresie pierwszych dwóch bezkrólewi (1572–1576). Wówczas już jednak dawały o sobie znać animozje między ziemiami, przede wszystkim rywalizacja Bielszczan z Drohiczanami o pierwszeństwo w województwie¹²⁶. Ziemia mielnicka natomiast zazwyczaj zgodnie współpracowała z sąsiadami. Warto zresztą przytoczyć zakończenie laudum sejmiku w Mielniku z grudnia 1577 r., w którym znalazło się charakterystyczne zdanie: „A co się dotycze *de modo judiciorum ultimae instantiae*, także też około obrony i innych rzeczy potrzebnych Rzeczypospolitej należących, to wszystko z posłami drogickiego, brańskiego powiatów zgadzać się i stanowić poruczamy”¹²⁷. Świadczy ono o utrwalonej i wciąż żywej tradycji współdziałania szlachty całego Podlasia.

Sejm brzeski 1566 r. obradował od końca kwietnia do początku sierpnia¹²⁸. Jego przebieg tak podsumował szkocki historyk Robert Frost: „Dyskusje całkowicie skupiły się na podatkach, położeniu militarnym, skutkach reform i problemach, które narosły w ich następstwie. Nie było czasu na rozmowy o unii”¹²⁹. Znalazło to odzwierciedlenie w uchwale z Brześcia „o mytach i obronie ziemskiej”, gdzie brak nawet najmniejszej wzmianki na temat unijnych rokowań¹³⁰. Wysłano wprawdzie dwa kolejne kilkusobowe poselstwa na obrady Koroniarzy do Lublina, nie był to jednak jeszcze ten sejm lubelski, który miał przejść do historii Europy Środkowo-Wschodniej. Instrukcja dana pierwszej litewskiej delegacji wbrew postulatom Podlasian nie opierała się na ustaleniach z Warszawy i Bielska, co mocno zirytowało Polaków, po śmierci „Czarnego” spodziewających się większych ustępstw¹³¹. Drugie poselstwo przywiozło natomiast prośbę o odłożenie negocjacji unijnych do następnego sejmiku ze względu na zagrożenia zewnętrzne Wielkiego Księstwa ze strony Moskwy i Tatarów krymskich¹³². W Lublinie Zygmunt August obdarzył dwoma urzędami Podlasianina Melchiora Niecieckiego – 30 lipca dał mu podkomorstwo drohicckie, a 16 sierpnia również instygatorstwo podlaskie¹³³. Skądinąd wiadomo, że przeciwnicy zbliżenia z Koroną na sejmie brzeskim szykowali się wręcz do zerwania obrad¹³⁴. Co ciekawe, według słów samego Zygmunta Augusta torpedowaniem w Brześciu prac nad unią grozić miał podlaski magnat Mikołaj Kiszka.

¹²⁵ E. Kalinowski, *Szlachta ziemi bielskiej...*, s. 86.

¹²⁶ Zob. *ibidem*, s. 159-162.

¹²⁷ Laudum sejmiku ziemi mielnickiej, Mielnik, 18 XII 1577, AGAD, Ks. gr. miel., nr 1, k. 463.

¹²⁸ O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 210-217.

¹²⁹ R. Frost, *op. cit.*, s. 737.

¹³⁰ Zob. *Ufala sejma Berestejskiego o mytach i oboronę zemskej*, [w:] *Dokumenty...*, t. 1, s. 197-200.

¹³¹ R. Frost, *op. cit.*, s. 738; O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 207-208, 214.

¹³² M.K. Lúbavskij, *op. cit.*, *Priloženija*, s. 746-747.

¹³³ AN Kraków, ZZG, nr 30, s. 9; LM 530/8, s. 37-38; [S. Ptaszycki], *Dostojnicy litewscy*, „Ateneum” 1886, t. 41, s. 158.

¹³⁴ O. Halecki, *Dzieje unii...*, t. 2, s. 212.

Ten bowiem otrzymał od króla propozycję objęcia województwa wołyńskiego, lecz chciał jako swego rodzaju uposażenie otrzymać możliwość wykupienia starostwa brańskiego na Podlasiu z rąk spadkobierców zmarłego w międzyczasie Krzysztofa Olędzkiego¹³⁵. Choć miała być to transakcja wiązana, Kiszka obraził się na monarchę za odmowę przekazania mu Brańska, pomimo iż sam odrzucił oferowane mu dygnitarstwo na Wołyniu. To ostatnie trafiło ostatecznie do kniazia Aleksandra Czartoryskiego (12 września 1566), a starostwo brańskie pozwolono w końcu wykupić dworzaninowi królewskiemu z polskich Prus, Janowi Dulskiemu (14 września 1566)¹³⁶. Kiszkę ominęła także nowo utworzona kasztelania podlaska, którą, jak już wspomniano, otrzymał wcześniej Hrehory Tryzna (23 marca 1566)¹³⁷. Sprawa unii rozstrzygnąć się miała kilka lat później, a niepoślednią rolę odegrało w tym Podlasie i tylekroć tu wspomniana jego inkorporacja do Korony na początku marca 1569 r. O powodzeniu tej akcji w pewnym stopniu przesądziło opowiadzenie się za Polską właśnie Mikołaja Kiszki, najpotężniejszego z Podlasiem, starosty stołecznego Drohiczyzna. Za swą postawę nagrodzony został stanowiskiem wojewody podlaskiego¹³⁸.

Postać zewnętrzna źródła

Zachowany dokument jest czystopisem pisemnego stanowiska podlaskich posłów. Zostało ono nakreślone italią, starannym, równym i czytelnym duktem pisma, na złożonym na dwoje arkuszu czerpanego papieru, tworzącym cztery strony o wymiarach 35,8 x 29 cm. Ponieważ korzystałem z dostępnego w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej skanu¹³⁹, nie byłem w stanie dostrzec na nim znaków wodnych. Większość tekstu spisano jedną ręką, poza podpisami posłów na jego końcu, które najprawdopodobniej są ich autentycznymi sygnaturami. Żaden z duktów pisma sygnatariuszy nie jest tożsamy z ręką pisarską części zasadniczej. Wydawcy odnośnego tomu katalogu rękopisów Biblioteki Kórnickiej nie przesadzili, czy źródło jest kopią, czy oryginałem¹⁴⁰. Za tą drugą opcją przemawia fakt złożenia własnoręcznych podpisów przez posłów.

¹³⁵ Zygmunt August do J. Chodkiewicza, Lublin, 28 czerwca 1566, MN Kraków, B. Czart., TN, nr 75, s. 154-155; tenże do tegoż i O. Wołowicza, Lublin, 26 lipca 1566; ibidem, s. 313-317; *Urzednicy podlascy...*, s. 64.

¹³⁶ *Urzednicy wołynscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. M. Wolski, (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej...*, t. 3, z. 5), Kórnik 2007, s. 151; LM 530/8, s. 44-47.

¹³⁷ AN Kraków, AMCh, nr 1087, s. 1-2; por. *Urzednicy podlascy...*, s. 135; zob. wyżej.

¹³⁸ O. Halecki, *Przyłączenie Podlasia...*, s. 104-105, 145-146; *Urzednicy podlascy...*, s. 153.

¹³⁹ Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/527344/edition/451906>, (dostęp: 31.08.2022).

¹⁴⁰ *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI-XVIII w.*, t. 2, oprac. R. Marciniak, M. Muszyński, J. Wiesiołowski, Wrocław 1985, s. 362.

W nagłówku dokumentu zapisano późniejszą ręką, być może siedemnastowieczną, błędną datę: „1568”. W lewym górnym rogu jest widoczny położony niebieskim atramentem w XIX lub XX w. numer porządkowy tekstu w ramach całego kodeksu: „46”. W przeciwległym rogu ołówkiem odnotowano foliację: „122”, obecną również na trzeciej stronie arkusza: „123”. Na stronie czwartej znajdują się zapiski archiwalne odnoszące się do treści dokumentu. Mniej więcej w odległości $\frac{3}{4}$ patrząc od góry strony, na środku, szesnastowieczną kursywą zanotowano „bjelska”, to jednak przekreślono i dodano niżej: „podljaska”. Zaraz poniżej duktem z XVII w. dodano: „Mowa posłów podlaskich na sejmie w Brześciu złożonym dla uniej Litwy z Polską”¹⁴¹, gdzie następnie skreślono jedną lekką linią pierwsze trzy słowa. U góry strony widoczna jest natomiast zapisana górą do dołu dziewiętnastowieczna adnotacja „N. 29. Fasc. II publicznych”, co zdradza, jak się zdaje, proveniencję źródła z Archiwum Radziwiłłowskiego. Obecnie znajduje się ono pod sygnaturą 247 w zbiorach Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, którą w wydany katalogu rękopisów zatytułowano „Korespondencja Zygmunta Augusta z żoną Barbarą Radziwiłłówną oraz materiały związane z pertraktacjami o unię Korony z Litwą – autografy, oryginały, kopie”¹⁴². W odnośnym fragmencie spisu zawartości tej sygnatury dokument nasz figuruje pod numerem „48”, opatrzonej podpisem o brzmieniu: „Mowa posłów podlaskich 1566”¹⁴³.

Zasady edycji źródłowej

Poniższe wydanie pisma podlaskich posłów zostało przygotowane zgodnie z prawidłami instrukcji wydawniczej Kazimierza Lepszego¹⁴⁴. Zastosowano jednak pewne wyjątki: nie modernizowano i nie poprawiano niektórych charakterystycznych zwrotów, które uznano za właściwe dla szesnastowiecznej polszczyzny. I tak pozostawiono w tekście źródłowym formy bez „e” typu „pirwszy”, „zwirchność”, „niktore”. Nie korygowano również postaci „naszy” na „nasi”, „wszytkiej” na „wszystkiej”, „nawięcej” na „najwięcej”. Zachowano także oboczność „sejm” – „sjem”, jak też tę w stosunku do samogłosek w zestawieniach: „potem” i „potym”, „raczył” – „raczeli”, „sędzia” – „sądzia”, „ręką” – „rąką” etc. Zdecydowano jednak o fonetycznym złożeniu zgodnie z zaleceniami instrukcji słów zapożyczonych z łaciny, takich jak „uniej”, „kondycjach” itp.

¹⁴¹ Transkrypcja według instrukcji Kazimierza Lepszego; zob. niżej.

¹⁴² Katalog rękopisów..., t. 2, s. 355.

¹⁴³ Ibidem, s. 362.

¹⁴⁴ K. Lepszy, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, Wrocław 1953, passim

Edycja źródła

Stanowisko posłów podlaskich w sprawie unii Wielkiego Księstwa Litewskiego z Koroną Polską na sejmie litewskim w Brześciu nad Bugiem w 1566 roku

b. m., b. d. (między 10 a 28 kwietnia 1566)

Oryginał (?): Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, nr 247, k. 122-122v.

[k. 122] ^aRzecz posłów podlaskich^{a145}, Adama Kosińskiego, marszałka J.K.M., pisarza ziemskiego, Jana Buyna, sędziego grodzkiego, drohickich, Kaspra Irzykowicza, dworzanina K.J.M., Piotra Padkowskiego, sędziego ziemskiego, mielnickich, Tomasza Owsianego, pisarza ziemskiego, Wojciecha Wyszkwowskiego, sędziego grodzkiego, bielskich, do ichm. panów senatorów a rad K.J.M. i tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, także do ichm. panów posłów ziemskich a powiatnych i do wszego rycerstwa na tym sejmie brzesckim będących około uniejey obywatelów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, dla której ten sjem złożon jest, uczyniona i na piśmie podana.

Miłościwi panowie! Naukę a rozkazanie od urzędników ziemskich i od szlachty wszytkiej powiatów drohickiego, mielnickiego i bielskiego tę mamy i wm. wszem opowiadamy, że bracia naszy pozwolili a dzierzą się statecznie namów i traktatów, które wm. niektórzy panowie radni i posłowie ziemscy tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, będąc w Warszawie na sejmie z ichm. pany radnymi i posły ziem Korony Polskiej uczynili, a potym gdy wm. raczyli być społem wszyscy panowie radni i ichm. książęta a rycerstwo i szlachta prawie wszytka tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego na sejmie bielskim zgodnymi namowami poprawili i zezwolili, a ichm. panom radnym i posłom Korony Polskiej ziemskim w Bielsku będącym opowiedzieli, i z nimi ich z Bielska odpuścili a odprawili, rozumiejąc to u siebie bracia naszy, że wm. panowie radni, zacności i rozumów wysokich, i wm. rycerstwo sławne tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, wierni miłośnicy rzeczy nas wszech pospolitej, przy tychże namowach a wolej i zdaniu swym pirwszym stać raczycie a przeciwko jemu nie będziecie raczeli być, ponieważ że wm. czynić raczyli rozmyślnie za naradzeniem statecznym a według przywilejów obojgu państwu należących. A iż panowie Polacy onych namów z wm. jeszcze nie skończyli i dlatego sejmy tu i w Lublinie teraz są złożone, bracia naszy, o których to nawięcej idzie, proszą Pana Boga i wm. wszytkich, aby się wm. z pany Polaki o nie i o wszytki rzeczy obiema państwam potrzebne zmówili, zgodzili i skutecznie postanowili, aby ta

^{145 a-a} Tekst wyróżniony w źródle pismem majuskułowym.

unia obojgu państwow potrzebna skutek swój wzięła. A jeśliby tak wm. panowie i bracia naszy miłościwi jako i panowie Polacy w kondycjach, których nie zgodzili się, czego [k. 122v] Panie Boże uchowaj, jakoż slychamy i wiemy, że dwiema stronami przeciwko sobie różnym abo upornym trudno się na jedną rzecz zgodzić, potrzeba być między nie jednacza albo sędziego. Tedy my posłowie za poruczeniem a rozkazaniem szlachty wszytkiej tych powiatów, braciej naszej, różnice takowe przypuszczamy a poddawamy na rozeznanie a konkludowanie J.K.M. królowi y panu zwirzchnemu a przedniejszemu tak Korony Polskiej, jako Wielkiego Księstwa Litewskiego a panu naszemu miłościwemu, który powinien jest jednako zachowywać prawa i wolności obojgu państwu nadanych, i jednako a zarówne przestrzegać sławy i dostojności tak Korony Polskiej, jako i Wielkiego Księstwa Litewskiego. A okrom osoby a zwirzchności J.K.M. żaden inszy zgadzać abo rozeznować nie może ani będzie wm. obywatelów a narodów tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego z obywatelmi a z narody Korony Polskiej.

Przy tym, miłościwi panowie, opowiadamy przed wm. wszytkimi radami przedniejszymi, tak też i rycerstwem sławnym tu będącym tego państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, że bracia naszy rozkazali nam niktóre doległości a potrzeby powietne przed J. K. M. opowiedzieć i przelożyć, a na nie J.K.M. łaski a miłościwego wyslychania, tak też łaskawej przyczyny wm. wszech do J.K.M., pana naszego miłościwego, prosić, które na osobliwym spisku potym podamy.

Adam Kosiński, marszałek K.J.M., pisarz i poseł drohicki subscripsit.

Jan Buyno, poseł ziemi drohickiej, sędzia ziemski [!] drohicki manu propria subscripsit.

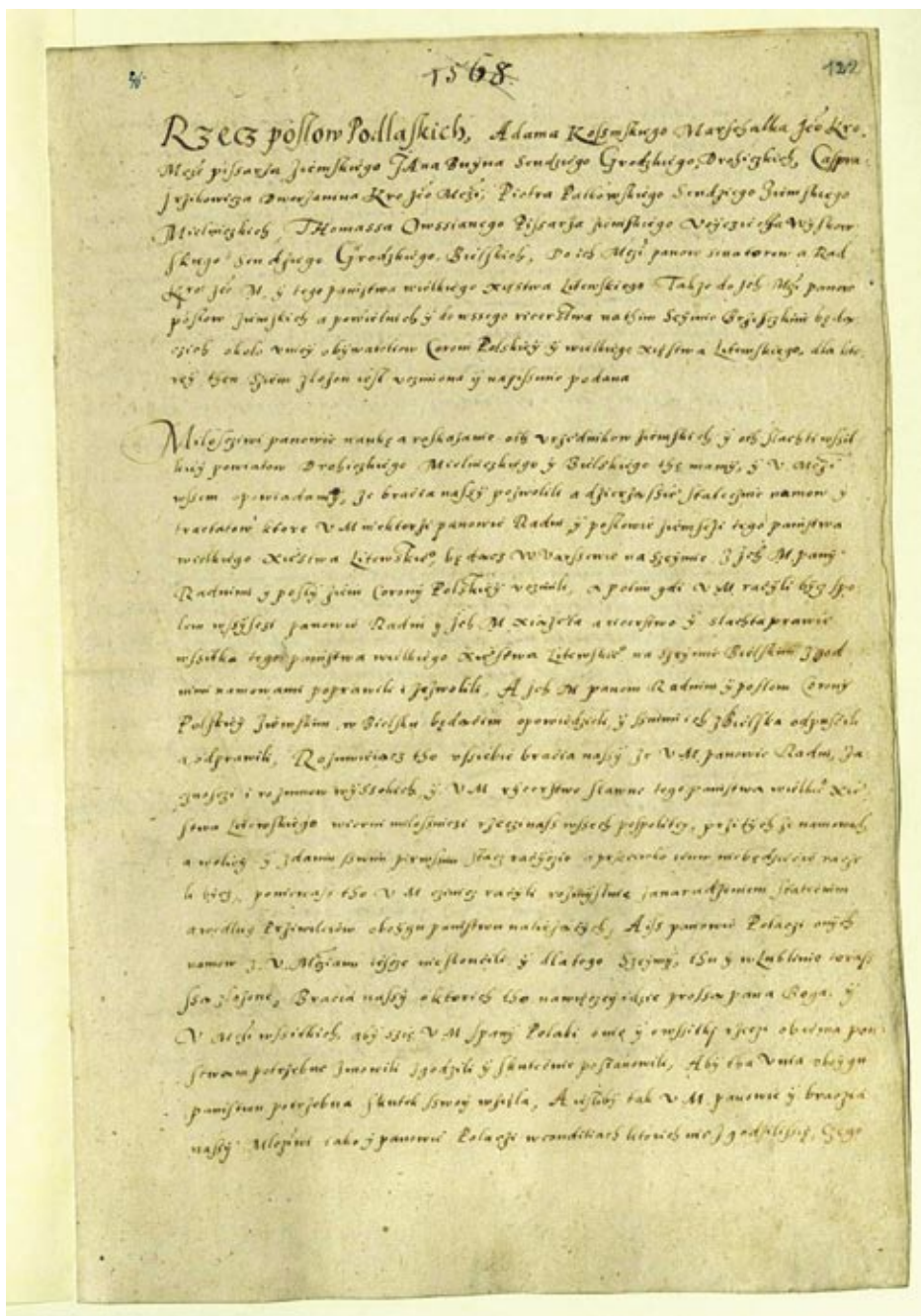
Kaspar Irzykowicz ręką własną.

Piotr Patkowski, sędzia mielnicki ręką własną.

Tomasz Owsiany, pisarz bielski ręką własną.

Wojciech Wyszowski, sędzia grodzki bielski ręką własną.

Faksimile tekstu (k. 122-122v), źródło: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, domena publiczna: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/527344/edition/451906>, (dostęp: 31.08.2022)

Bibliografia

Źródła archiwalne i starodruki

Archiwum Diecezjalne w Siedlcach:

D 16 (Akta oficjałatu janowskiego).

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Księgi grodzkie brańskie: nr 12;

Księgi grodzkie mielnickie: nr 1;

Księgi grodzkie warszawskie. *Libri donationum et perpetuarum transactionum*: nr 6;

Księgi ziemskie drohickie: nr 2, 4;

Metryka Koronna: nr 105;

Zbiór Ignacego Kapicy (Kapicjana): nr 9, 10.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów: nr 1087;

Zbiór Zygmunta Glogera: nr 15, 17, 18, 30, 32, 49, 55.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Trybunał Koronny Lubelski: nr 433;

Centralnij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni, m. L'viv:

Fond 812 (Kapicjana), opis 1: nr 3, 12.

Biblioteka Narodowa w Warszawie:

SD XVI.F.196: A. Gwagnin, *Sarmatiae Evropeae descriptio, quae Regnum Poloniae, Lituaniam, Samogitiam [...] partem complectitur*, [Kraków, po 20 VI 1578].

Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku:

nr 247.

Muzeum Narodowe w Krakowie:

Biblioteka ks. Czartoryskich: Teki Naruszewicza, nr 75.

Nacyânalny ģistaryčny arhiŭ Belaruŭ, g. Minsk:

Fond 1706 (Księgi grodzkie bielskie), opis 1: nr 11;

Fond 1708 (Księgi grodzkie brańskie), opis 1: nr 2, 3, 4, 5, 71;

Fond 1715 (Księgi grodzkie drohickie), opis 1: nr 2, 4, 7, 10;

Fond 1744 (Księgi ziemskie bielskie), opis 1: nr 9.

Źródła drukowane

Akta synodów różnowierczych w Polsce, t. 2: (1560–1570), oprac. M. Sipayłło, Warszawa 1972.

Akta unji Polski z Litwą 1385–1569, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932.

Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 3: *Ab anno 1551 ad annum 1606*, wyd. A. Chmiel, Cracoviae 1904.

- Dokumenty Moskovskago Arhiva Ministerstva Ūstic'ii*, wyd. M.V. Dovnar-Zapol'skij, t. 1, Moskva 1897.
- Dyaryusz sejmu piotrkowskiego R. P. 1565 poprzedzony Kroniką 1559–1562*, oprac. W. Chomętowski, wyd. W. Krasieński, (*Biblioteka Ordynacyi Krasieńskich*), Warszawa 1868.
- Gospodarskie otkazy, dannye povëtam" Podlãškim" " na Vilenskom" sejmë 23 fevr. 1547 goda*, [w:] *Dokumenty Moskovskago Arhiva Ministerstva Ūstic'ii*, wyd. M.V. Dovnar-Zapol'skij, t. 1, Moskva 1897, s. 530-535.
- Lietuvos Metrika. Kn. nr 51 (1566–1574): užrašymų knyga 51*, wyd. A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius 2000.
- Lietuvos Metrika. Kn. nr 530 (1566–1572): viešųjų reikalų knyga 8*, wyd. D. Baronas, L. Jovaiša, Vilnius 1999.
- Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwiłłów*, oprac. I. Kaniewska, Kraków 1999.
- Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, ps. 5: *Sigismundi Augusti regis tempora complectens (1548-1572)*, vol. 1: *Acta cancellariorum 1548–1572*, wyd. T. Wierzbowski, Varsoviae 1919; vol. 2: *Acta vicecancellariorum 1548–1572*, 1961.
- Nieznana relacya o śmierci Zygmunta Augusta (1572)*, wyd. A. Kraushar, „Kwartalnik Historyczny” 1894, R. 8, z. 3, s. 437-440.
- Pamiętniki historyczne*, wyd. L. Hubert, t. 1, Warszawa 1861, s. 56-72.
- Volumina Constitutionum*, t. 2: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, wyd. I. Dwornicka, S. Grodzki, W. Uruszczak, Warszawa 2005.
- Zrzodlopisma do dziejow unii Korony Polskiej i W. X. Litewskiego*, cz. II, oddz. 1, wyd. A.T. Działyński, Poznań 1856.

Opracowania

- Baranowski I.T., *Podlasie w przededniu unii lubelskiej. Trzy studia z dziejów społeczno-ekonomicznych*, [cz. I], „Przegląd Historyczny” 1908, t. 7, z. 1.
- Boniecki A., *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewkiem w XV i XVI wieku*, Warszawa 1883.
- Ferenc M., *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, wyd. 2, Oświęcim 2014.
- Frost R., *Oksfordzka historia unii polsko-litewskiej*, t. 1: *Powstanie i rozwój 1385–1569*, przeł. T. Fiedorek, Poznań 2018.
- Gołaszewski Ł., Zakrzewski A., *Ustrój województwa podlaskiego, XVI–XVIII wiek. Wybrane problemy*, [w:] *Podlasie nadbużańskie. 500-lecie województwa podlaskiego*, red. O. Łatyszonek, Ciechanowiec 2013.
- Halecki O., *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. 2: *W XVI wieku*, Kraków 1920.
- Halecki O., *Przylączenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony w roku 1569*, Kraków 1915.
- Halecki O., *Sejm obozowy szlachty litewskiej pod Witebskiem 1562 r. i jego petycja o unię z Polską*, „Przegląd Historyczny” 1914, t. 18, z. 3.
- Hawryluk J., *Podlasze: śladami ruskiej przeszłości*, Bielsk Podlaski 2000.

- Jasnowski J., *Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515–1565). Kanclerz i marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojewoda wileński*, wyd. 2, Oświęcim 2020.
- Jaszczołt T., *Leonard Kosiński (4 ćw. XV w. – przed 1539), h. Rawicz*, [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwalski*, red. A. Dobroński, z. 2, Białystok 2003.
- Jaworski R., *Spis posłów koronnych na sejm koronacyjny w 1574 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 2017, R. 124, z. 2.
- Kalinowski E., *Aktywność polityczna szlachty podlaskiej podczas pierwszego bezkrólewia*, „Kwartalnik Historyczny” 2016, R. 123, z. 2.
- Kalinowski E., *Decade of breakthrough. Podlasie between union and interregnums (1566–76)*, [w:] *Interregnum. Between hereditary and elective monarchy*, red. D. von Güttner-Sporzyński, R.T. Tomczak (tekst złożony do druku).
- Kalinowski E., *Podlasiainin Wielkopolaninem? Z nieznanych dziejów przynależności terytorialnej Podlasia po 1569 r.*, „Przegląd Historyczny” 2015, t. 106, z. 3.
- Kalinowski E., *Pospolite ruszenie szlachty ziemi bielskiej*, „Bielski Almanach Historyczny” 2017.
- Kalinowski E., *Szlachta ziemi bielskiej wobec bezkrólewia w XVI–XVII wieku*, Warszawa 2020.
- Kaniewska I., *Kosiński Adam h. Rawicz (zm. ok. 1574)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław 1968-1969.
- Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, t. 2, oprac. R. Marciniak, M. Muszyński, J. Wiesiołowski, Wrocław 1985.
- Lepszy K., *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, Wrocław 1953.
- Linde S. B., *Słownik języka polskiego*, t. 4: U-Z, Warszawa 1814.
- Lûbavskij M. K., *Litovsko-russkij sejm*, Moskwa 1901.
- Maksimiejko N. A., *Sejmy litovsko-russkago gosudarstva do Lûblinskoj unii 1569 g.*, Har'kov” 1902.
- Marchwińska A., *Pogrzeb Barbary Radziwiłłówny i odprawa jej królewskiego dworu (1551)*, „Studia Waweliana” 2007, t. 13.
- Maroszek J., *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000.
- Maroszek J., *Prawo polskie na Podlasiu do 1569 r.*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. 1, red. M. Mikołajczyk i in., Białystok 2010.
- Plewczyński M., *Szlachta podlaska w wojsku polskim za ostatnich Jagiellonów*, „Studia Podlaskie” 1991, t. 3.
- Popisy wojskowe pospolitego ruszenia Wielkiego Księstwa Litewskiego (1524–1566)*, oprac. G. Lesmaitis, przeł. B. Piasecka, red. K. Łopatecki, Białystok 2016.
- Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, red. I. Kaniewska, oprac. W. Uruszczak i in., Warszawa 2013.
- [Ptaszycki S.], *Dostojnicy litewscy*, „Ateneum” 1886, t. 41.

- Rachuba A., *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763*, Warszawa 2002.
- Ragauskienė R., *Maciej Sawicki (około 1530–1581) – klient Radziwiłłów z Podlasia*, [w:] *Szlachta i ziemiaństwo na pograniczach kulturowych dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku*, red. D. Michaluk, K. Mikulski, Warszawa 2016.
- Spieralski Z., *Kiszka Mikołaj h. Dąbrowa (zm. 1587)*, [w:] PSB 1966–1967, t. 12.
- Sucheni-Grabowska A., *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, wyd. 2, Kraków 2010.
- Szulc D., *Litewskie reformy ustrojowe lat 1564–1566 a sprawa unii polsko-litewskiej. Podsumowanie problemu w 450-tą rocznicę wejścia w życie*, „Shidnoëvropeskij istoričnij visnik” 2017, vyp. 3.
- Tęgowski J., *Rodowody dwóch linii Brzozowskich na przykładzie rodzin podkomorzego bielskiego Teofila oraz descendantów Mikołaja podkomorzego bielskiego (do końca XVII w.)*, [w:] *Studia genealogiczne poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Dworzaczka*, t. 3, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2019.
- Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 11), Kórnik 1994.
- Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz i in., (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 8), Kórnik 1994.
- Urzednicy wołyńscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. M. Wolski, (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 3, z. 5), Kórnik 2007.

STRESZCZENIE**Stanowisko posłów podlaskich w sprawie unii polsko-litewskiej na sejmie brzeskim w 1566 r.**

Zachowane w zbiorach Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku pismo zawierające stanowisko posłów wszystkich trzech ziem podlaskich na sejm litewski w Brześciu nad Bugiem w 1566 r. wobec unii polsko-litewskiej nie było dotąd publikowane. Szlachta podlaska znana była z pozytywnego stosunku do zbliżenia z Polską, co znalazło wyraz w znanej odpowiedzi króla Zygmunta Augusta na jej postulaty z czasów poprzedniego sejmiku Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie (1565–1566), wydawanym dwukrotnie w XIX w. Prezentowane tutaj źródło historyczne ma charakter mowy, którą zapewne odczytał na forum sejmowym jeden z sześciu reprezentantów Podlasia w imieniu ich wszystkich. Województwo podlaskie zostało okrojone jedynie do trzech ziem najbardziej związanych historycznie i etnicznie z Polską: drohickej, mielnickiej i bielskiej. Część południowo-wschodnia Podlasia z Brześciem, Kobryniem i Kamieńcem połączono z dawnym księstwem turowsko-pińskim, tworząc nową jednostkę administracyjną: województwo brześciańskie. Sejmiki przedsejmowe odbyły się 10 kwietnia 1566 r. Szlachta zebrana w Drohiczyźnie wybrała posłami Adama Kosińskiego i Jana Buynę. Pierwszy z nich był marszałkiem powiatowym drohickim i mielnickim, a zarazem pisarzem ziemskim drohickim. Drugi sprawował funkcję sędziego grodzkiego drohickiego. Sejmik mielnicki wyznaczył na posłów Kaspra Irzykowicza, dworzanina królewskiego oraz Piotra Padkowskiego, sędziego ziemskiego mielnickiego. Szlachcice z ziemi bielskiej obradujący w Brańsku wybrali natomiast Tomasza Owsianego, pisarza ziemskiego bielskiego oraz Wojciecha Wyszowskiego, sędziego grodzkiego brańskiego. Wszyscy należeli do ścisłej elity politycznej Podlasia. Treść stanowiska reprezentantów tych trzech sejmików zawiera wezwanie senatorów i posłów litewskich do dalszego procedowania ustaleń z sejmów w Warszawie (1563–1564) i w Bielsku (1564) oraz ogólnie do zgody z Polakami. W przypadku nieporozumień arbitrem miał być sam król, swymi przysięgami zobowiązany o dbanie o dobro i „sławę” obu państw. Podlascy posłowie wspominali też o innym dokumencie, zawierającym spisane polecenia szlachty pozostałej w domach, dotyczące spraw lokalnych. Jego tekst, niestety, obecnie nie jest znany. Publikowane tutaj źródło historyczne jest kolejnym świadectwem istnienia przed 1569 r. zwyczaju porozumiewania się posłów trzech ziem podlaskich podczas sejmów litewskich. Zostało wydane zgodnie z wymogami instrukcji wydawniczej przygotowanej przez Kazimierza Lepszego.

SUMMARY

The Statement of the Envoys of Podlasie Concerning the Case of Polish-Lithuanian Union at the Sejm of Brześć in 1566

The writing preserved in the collection of the Library of the Polish Academy of Sciences in Kórnik, containing the statement of envoys from all three lands of Podlasie to the Lithuanian Sejm in Brześć-on-the-Bug in 1566 concerning the Polish-Lithuanian union, has not been published so far. The nobility of Podlasie is known for its positive attitude towards rapprochement with Poland, which was reflected in the well-known response of King Sigismund Augustus to its postulates from the times of the previous sejm of the Grand Duchy of Lithuania in Vilnius (1565–1566), published twice in the 19th century. The historical source presented here has the character of a speech, which was probably read by one of the six representatives of Podlasie on behalf of all of them at the parliamentary forum. The Voivodeship of Podlasie had recently been reduced to only the three most historically and ethnically connected with Poland lands of Drohiczyn, of Mielnik and of Bielsk. The south-eastern part of Podlasie with Brześć, Kobryń and Kamieniec had been attached to the former duchy of Turów and Pińsk, creating a new administrative unit: the Voivodeship of Brześć. Pre-Sejm sejmiks were held on April 10, 1566. The nobility gathered in Drohiczyn elected as envoys Adam Kosiński and Jan Buyno. The first of them was the district marshal of Drohiczyn and Mielnik lands, and also a Drohiczyn Land's court writer. The second was a judge of Drohiczyn castle's court. The Mielnik land sejmik appointed as envoys: Kasper Irzykowicz, a royal courtier and Piotr Padkowski, a judge of Mielnik Land's court. The nobles from the Bielsk Land debating in Brańsk, on the other hand, chose Tomasz Owsiany, the Bielsk Land's court writer, and Wojciech Wyszowski, the judge of Brańsk castle's court. They all belonged to the strict political elite of Podlasie. The content of the statement of the representatives of these three sejmiks includes an appeal to Lithuanian senators and envoys to proceed with the settlements of the sejms in Warsaw (1563–1564) and in Bielsk (1564), and generally to agree with Poles. In the event of disagreements, the arbitrator was to be the king himself, who by his oaths was obliged to care for the good and „fame” of both countries. Envoys from Podlasie also mentioned another document containing written orders of the nobility remaining in their homes regarding local matters. Unfortunately, its text is currently unknown. The historical source published here is another testimony to the existence, before 1569, of the custom of communication between the deputies of the three Podlasie lands during the Lithuanian sejms. It was issued in accordance with the requirements of the publishing instruction prepared by Kazimierz Lepszy.